

Historické a myšlenkové pozadí New Dealu

*Ladislav Tajovský**

Úvod

Stručná slovníková hesla termín New Deal (Nový úděl) nejčastěji definují jako soubor hospodářských a hospodářsko-politických opatření prezidenta Franklina Delano Roosevelta ve třicátých letech dvacátého století, jimiž se pokoušel odstranit důsledky Velké hospodářské krize. Za tímto vymezením se však skrývá složité strukturovaný a pouze velmi obtížně definovatelný program, který v průběhu času doznal mnohdy i velmi podstatných změn. Hlavní charakteristikou New Dealu byl jeho důraz na změnu, kterou nabízel americké společnosti vyčerpané třemi lety hluboké hospodářské krize.

Když demokrat Franklin D. Roosevelt vyzval v roce 1932 na souboj o prezidentské křeslo stávající hlavu státu Herberta C. Hoovera, nacházela se americká společnost ve stavu pochyb o účelnosti další existence systému vycházející z tržně-ekonomických vztahů. Hospodářská krize táhnoucí se od roku 1929 připravila o většinu nehmotného majetku desítky milionů Američanů a více než čtvrtina průběžného obyvatelstva nebyla sto dlouhodobě nalézt zaměstnání. Obyvatelstvo tak bylo konfrontováno s problémy, jejichž hloubka nebyla srovnatelná s ničím, co by poslední tři generace pamatovaly. Desetiletí po světové válce znamenalo zlaté období pro americké hospodářství, jemuž se dostalo přívlastka Nová éra (New Era) kapitalismu. Jestliže je každá propast tak hluboká, jak vysoké jsou skály nad ní, pak nejsilnější světová ekonomika nikdy předtím nepadala tak rychle a tak hluboko. V době, kdy se objevil Franklin D. Roosevelt (FDR) s příslibem New Dealu, trval tento pád již třetí rok. Situace amerického hospodářství byla rozhodujícím faktorem, který formoval základní rámec Rooseveltova programu. Cílem této studie bude pokusit se za pomoci historiografických metod nalézt myšlenkový a historický předobraz hospodářsko-politického konceptu FDR. Jinými slovy, následující text usiluje o zodpovězení otázky, zda New Deal dramaticky vybočoval z trendu dlouhodobého vývoje hospodářsko-politického uvažování ve Spojených státech či zda lze vystopovat evoluční logiku, která z něj činí pouze další krok ve vývoji směrem k posilování státních intervencí do tržní ekonomiky.

Základní vymezení a charakteristika New Dealu

Termínem New Deal je označován Rooseveltův předvolební program, zejména však komplikovaný a vnitřně nesourodý soubor hospodářsko-politických opatření realizovaných demokratickými administrativami v čele s Franklinem D. Rooseveltem v letech 1933–1938. Toto vymezení není jediné, často bývá za jeho faktický konec vyhlášen již rok 1936 (příp. dokonce i 1935), kdy byla ústřední opatření Rooseveltova programu paralyzována rozhodnutími Nejvyššího soudu. Jiný pohled považuje za ukončení New Dealu až události související s nastolením válečného stavu v Evropě, pří-

* PhDr. Ing. Ladislav Tajovský, Ph.D., Katedra hospodářských dějin Fakulty národohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze (e-mail hyvrys@post.cz).

padně s kroky americké vlády směrem k válečné ekonomice v roce 1940. Extrémní pohled pak vidí konec politiky New Dealu až s faktickým vstupem Spojených států do války či ještě později.¹ Proti každému takovému vymezení lze uvést více či méně silné protiargumenty; přesto však převládá mezi odbornou veřejností názor, že jakýmsi „oficiálním“ koncem New Dealu je Rooseveltův projev před Kongresem 4. 1. 1939, když v pravidelné zprávě o plánovaných legislativních aktech své vlády ne navrhoval – poprvé po šesti letech – žádné zásadní normy směřující k reformě ekonomického systému. Vyhlásil nutnost více se orientovat na zahraničně politické otázky a jejich nezbytný odraz v bezpečnostní politice Spojených států.

Období ozdravných a reformních hospodářských opatření uskutečňovaných Rooseveltovými administrativami lze vnitřně strukturovat dle různých měřítek. Nejobecnější dělení nabízí pochopitelně hledisko časové. Ani zde nelze určit jednoznačné mezníky, přesto lze vysledovat časové úseky charakteristické zvýšenou legislativní aktivitou a naopak zvolněním reformních kroků. Prvním mezníkem je zhruba polovina června 1933, kdy končí tzv. sto dní. Mezi nástupem Roosevelta do funkce a tímto datem bylo přijato absolutně největší množství zákonů, jaké kdy americký Kongres v tak krátké době odsouhlasil,² včetně všech pilířů tzv. prvního New Dealu.

Dalším zlomovým momentem je květen 1935, kdy místo prodloužení platnosti Zákona o obnově průmyslu (NIRA) Nejvyšší soud vyhlašuje některé paragrafy týkající se Národní správy pro obnovu (NRA) za protiústavní.³ Protože v tomto období byly podobnými opatřeními ochromeny i další stěžejní součásti Rooseveltova programu a příští rok byl opět volební, avizuje prezident v červnu 1935 sérii dalších reformních zákonů, často nazývaných druhý New Deal. Jde o kroky jednoznačně vedené snahou o znovuzvolení, takže agendě druhého New Dealu dominuje sociální oblast a návrhy na rozpracování zákonných norem z prvního období právě v této oblasti. Většina těchto opatření je realizována v druhé polovině roku 1935 a v roce následujícím, kdy ekonomika jeví neklamně známky oživení a výsledek voleb je Rooseveltem vykládán jako souhlas s dosavadní politikou a mandát od voličů pro prohloubení reformu.

Druhý New Deal se od prvního v některých oblastech výrazně odlišuje. Každopádně dalším mezníkem se stal hospodářský propad v druhé polovině roku 1937 a v prvních měsících roku 1938, který svými charakteristikami připomněl počáteční měsíce Velké krize a Roosevelta přiměl ke změně důrazů v důležitých oblastech jeho politiky. K těm nejdůležitějším patří větší akcentování mezinárodních souvislostí domácího hospodářsko-politického programu a již dříve znatelné přitvrzení protitrustové legislativy.

Rok 1938 zároveň s ekonomickými problémy znamená koncentraci sil doposud roztržštěné proti-rooseveltovské oposice, akceleraci vnitrostranických rozporů, otevřený střet vyvolaný prezidentovým úsilím o revizi ústavního systému a postupný nucený odklon FDR od domácí, stále problematictější politiky k mezinárodním otázkám. New Deal ztrácí zbytky své původní dynamiky a jeho podpora na politické scéně podstatně klesá. Roosevelt pragmaticky rezignuje na pokračování reformního procesu a soustředí se na „zachování“ reformu.⁴

New Deal je velmi často prezentován a vykládán jako svého druhu výjimečně radikální a takřka revoluční hospodářsko-politický koncept, který se do značné míry stavěl proti tradiční roli stá-

1 Rok 1929 je počátkem krize a rok 1938 bývá standardně považován za faktický konec New Dealu, přestože někteří autoři uvádějí i jiné vymezení (v zásadě od roku 1936 až po vstup USA do války; výjimečně se konec New Dealu datuje i později. Blíže viz např. Jansson, B., S. (2001): *The Sixteen Trillion Dollar Mistake: How the U. S. Bungled its National Priorities from the New Deal to the Present*. New York, 2001).

2 Srovnání snese snad jen období budování tzv. Velké společnosti (Great Society) v půlce šedesátých let, po zvolení Lyndona B. Johnsona prezidentem.

3 27. 5. 1935 se hovoří o tzv. černém pondělí (*Black Monday*) pro New Deal.

4 V lednu 1939 v Kongresu používá termín *preserve our reforms*. Williams, W., A. (1978): *Americans in a Changing World: A History of the United States in the Twentieth Century*. New York, 1978, s. 294.

tu v americkém ekonomickém a společenském životě. Tento pohled akcentující New Deal jako program, který zásadním způsobem posunul myšlenkové prostředí uvnitř Spojených států je v příkrém rozporu s názorem, jenž klade rozhodující důraz na kontinuitu ideového vývoje americké společnosti v předchozích desetiletích a jenž zasazuje Rooseveltův program do širšího rámce zřetelných proměn americké hospodářské politiky první poloviny dvacátého století. Následující text je pokusem obhájit právě toto vidění souvislosti New Dealu. Vidění, které spíše než novátorství či ideologický avanturismus zdůrazňuje návaznost a inspiraci v pragmatické tradici Spojených států po občanské válce, v letech završované industrializace a s ní úzce spjatého procesu postupující demokratizace.

Stanovíme-li si úkol vystopovat v historii Spojených států amerických myšlenkové proudy, události či osobnosti, které se staly – vědomou či nevědomou – inspirací tvůrcům New Dealu, pak se nabízejí spojnice se všemi třemi dekádami dvacátého století, jež předcházely krizovému zhroucení ekonomiky v letech 1929–1933. Zároveň je nutno podotknout, že z pohledu sebevědomého izolacionismu a tradice „intelektuální nezávislosti“ jsou de facto veškeré předobrazy téměř výhradně amerického původu a bezprostřední vliv „cizích“ vzorů byl okrajový, přestože ani jej nelze zcela pominout. První desetiletí dvacátého století přineslo tzv. progresivismus, který obrazně řečeno přenesl Spojené státy do plně industrializované etapy jejich rostoucího velmocenského postavení. Druhá dekáda znamenala dovršení procesů započatých v té první a určující vliv světového válečného konfliktu. Ten měl na genezi proměn společenského klimatu akcelerační účinek srovnatelný snad pouze s dvěma konflikty vymezujícími základní kontury americké historie – s válkou za nezávislost a válkou Jihu proti Severu. A třetím zdrojem zkušeností, z nichž New Deal čerpal, byla na první pohled trochu paradoxně dvacátá léta s republikánskými administrativami a jejich pokusem o znovuoživení tradičního konzervatismu v hávu reflektujícím zkušenost, jíž Amerika učinila ve dvou předešlých dekáдах.

Byla to právě první desetiletí dvacátého století, kde je nutné hledat zásadní ideová východiska programu Franklina D. Roosevelta, s nímž v roce 1932 suverénně zvítězil v prezidentských volbách. Progresivismus, válečná ekonomika z let 1917 a 1918 a kooperativní individualismus dvacátých let jsou nepochybně podhoubím, z něhož vzešla drtivá většina kroků, které FDR nabídl voličům v čase kulminující hospodářské krize. Následující text si neklade sebemenší ambice posuzovat úspěšnost New Dealu a jeho případný ozdravný (či zničující) vliv na americkou ekonomiku. Jediným cílem je poukázat na pojítka s minulostí a relativizace adjektiva „new“ v názvu Rooseveltova programu.

Progresivistická éra, 1901–1917

Shodou okolností stojí u počátku proměny vnímání postavení federálního státu a jeho role v každodenním životě americké společnosti vzdálený příbuzný autora New Dealu. Osobností, která si uvědomila limity dosavadní politiky byl Theodore Roosevelt.⁵ Jako prezident se stal čelným představitelem pragmatického křídla tzv. Progresivistického hnutí (*Progressive Movement*) a ztělesnil tak proměnu postoje veřejnosti k úloze státu ve společenském životě. Th. Roosevelt ve své době asi nejvýrazněji prezentoval Spojené státy jako nového velmocenského hráče s ambicemi značně přesahujícími sféru tradičně vymezených národních zájmů. Zahraniční politika se stala z odmítané a později trpěné nutnosti uznávaným a vítaným prostředkem k zajištění prostředí odpovídajícího požadavkům a představám amerických exportérů a investorů. Spojené státy si za vlády Th. Roosevelta „uvě-

5 Th. Roosevelt se stal v roce 1897 náměstkem ministra námořnictva, aby se poté proslavil v době kubánského tažení během války se Španělskem. Krátce vykonával funkci guvernéra New Yorku a v roce 1900 byl zvolen viceprezidentem W. McKinleyho. V září následujícího roku se po atentátu na McKinleyho stává prezidentem.

domily“ limity politiky izolacionismu vycházející z tzv. Monroeovy doktríny (Monroe Doctrine)⁶ a počínaje prvním desetiletím nového století se efektivní zahraniční politika (realizovaná federální vládou) stala legitimní a veřejností akceptovanou součástí činnosti státních orgánů. Nebyla již pouze záležitostí nezbytnou k zajištění bezpečnosti amerického území, ale účinným nástrojem k udržení stávajících a dosažení zatím potenciálních zahraničních trhů.

Zahraniční politika získala v době progresivismu⁷ zcela nové místo v hierarchii vládních aktivit. Její význam narostl do bezprecedentních rozměrů a vzhledem k prakticky nezpochybnovanému faktu, že reprezentace navenek patří do působnosti federálních orgánů, došlo během relativně krátké doby k významnému posílení pravomocí centrálních autorit. Zhruba patnáct let trvající období progresivismu⁸ se tak stalo časem rozmachu agendy federálních orgánů spolu s pokračující demokratické společnosti. Ve sféře čistě politické se jednalo o kroky směřující k postupnému rozšiřování aktivního volebního práva,⁹ posilování prvků přímé demokracie¹⁰ a gradualistickému nárůstu pravomocí exekutivních orgánů na úkor legislativních.

Přestože lze jednoznačně vysledovat prvky progresivismu již v prvních letech vlády Th. Roosevelta, plnohodnotným programem, který reagoval na měnící se sociální prostředí Spojených států nového století, byl až volební program z roku 1904, nazvaný Poctivý úděl (*Square Deal*). Ten na jedné straně akcentoval změny v náladách veřejnosti, ke kterým došlo v desetiletích po ukončení občanské války, na straně druhé však některé změny anticipoval a přímo podporoval.¹¹ *Square Deal* jako progresivistický program vycházel z ukončení jedné etapy amerických dějin a do značné míry se odkláněl od klasického konzervatismu ukotveného v adamsovske myšlenkové tradici, stejně jako opouštěl tradicionalistické pojetí izolacionismu v zahraniční politice. Program progresivistického hnutí, tak jak jej reprezentoval Th. Roosevelt, byl především pragmatickou reakcí na změnu společenského klimatu a z něj vycházející poptávku veřejnosti po redefinici role státu. Přízpůsobivý a nikoli radikální pragmatismus by tak byl asi nejvýstižnějším a možná postačujícím vymezením hlavního ideového zdroje tohoto programu. Přesto se dají vystopovat mnohdy celkem radikální práce některých myslitelů, jež by bylo možné označit za jakýsi myšlenkový základ progresivismu. K nejvýznamnějším patřili ekonom Thorstein B. Veblen¹² s důrazem na nutnost omezení společenské nerovnosti a filozof John Dewey, který vystupoval jako radikální reformátor amerického vzdělávacího procesu. Významnou myšlenkovou autoritou intelektuálních elit progresivistického hnutí pak byl novinář Edward Bellamy, jehož utopie *Looking Backwards* (Pohled zpátky)¹³ položila základy populárního nemarxistického kolektivismu spočívajícího v regulaci soukromého vlastnictví ve prospěch neurčitého a blíže nedefinovaného vlastnictví společenského.

6 Vychází z projevu prezidenta Jamese Monroea 2. 12. 1823, v němž reagoval na španělskou politiku vůči bývalým koloniím v Latinské Americe. Označení Monroeova doktrína bylo poprvé použito v roce 1852.

7 Základní přehled o zahraniční politice USA v éře progresivismu viz Beale, H., K. (1956): *Theodore Roosevelt and the Rise of America to World Power*. Baltimore, 1956.

8 Progresivistické období bývá rámováno nástupem Th. Roosevelta do prezidentské funkce a vyhlášením války Německu v dubnu 1917. Za vrchol jsou považovány volby 1912 (blíže viz např. Mowry, G., E. (1958): *The Era of Theodore Roosevelt and the Birth of Modern America*. New York, 1958).

9 V roce 1920 získaly po ratifikaci 19. dodatku k Ústavě volební právo ženy (v době ratifikace měly ženy úplné volební právo v 19 a částečné ve 14 státech).

10 Jednalo se hlavně o prosazení institutu primárních voleb kandidátů jednotlivých stran a uzákonění přímé volby členů Senátu (17. dodatkem k Ústavě, ratifikovaným 1913).

11 Zajímavý pohled na tuto problematiku viz Derber, M. (1970): *The American Idea of Industrial Democracy 1865–1965*. Chicago 1970. Do jisté míry odlišný pohled viz např. Hofstadter, R. (1955): *The Age of Reform*. New York, 1955.

12 Viz například Veblenovy práce *The Theory of the Leisure Class* (Teorie zahálčivé třídy) (1899) a pozdější *The Engineers and the Price system* (Inženýři a cenový systém) (1921). Kritický pohled na vliv Veblenových idejí viz Diggins, J., P. (1979): *The Bard of Savagery: Thorstein Veblen and Modern Social Theory*. Londýn, 1979.

13 Blíže viz Ekirch, Jr., A., A. (1971): *Ideologies and Utopias: The Impact of the New Deal on American Thought*. Chicago, 1971, s. 120–126.

Výše uvedení myslitelé byli ve své době značně populární, přestože patřili k radikální odnoži progresivistického hnutí a jako takoví byli i přijímáni. Jejich vliv byl nejvýraznější v intelektuálních kruzích a vytvořili tak půdu pro různá reformistická hnutí ať už na půdě progresivismu¹⁴ či v akademickém prostředí. Velká část nejradikálnějších reformistů třicátých let viděla svou inspiraci právě v dílech těchto autorů. Asi nejkonsistentněji je myšlenkové dědictví progresivismu vyjádřeno v knize Herberta D. Crolyho *Príslib amerického života (Promise of American Life)*¹⁵ z roku 1914. V hamiltonovském duchu zde předkládá argumenty pro silnou, centralizovanou vládu, která by svými regulatorními zásahy předcházela problémům pramenícím v narůstající složitosti společenského a hospodářského života. V amerických podmínkách měla být federální vláda autoritou, která bude mít rozhodující slovo při řešení sociálních otázek souvisejících s akcelerujícími společenskými změnami. Sociální struktura Spojených států jakožto země vytvářené mohutnými přistěhovaleckými vlnami¹⁶ byla tradičně tvořena obrovským počtem relativně roztržitých jednotek; proces urbanizace provázející rychlou industrializaci narušoval horizontální vazby mezi jednotlivými sociálními skupinami a skrýval potenciál pro dramatické změny v sociální struktuře podle německého či ruského vzoru. Racionální státní zásahy tak měly být reálnou možností, jak předejít silnějšímu společenskému pnutí. Th. Roosevelt sám označil jako cíl své politiky snahu „reformami předejít reformám“.

Rooseveltova politika se setkala s pozitivní odezvou a administrativa získala na svou stranu většinu společností. Federální orgány se angažovaly v oblastech, které doposud byly v působnosti lokálních autorit nebo byly z jakékoliv regulace zcela vyňaty. Nejvýraznější změny se odehrály v oblasti ochrany životního prostředí¹⁷, nově pojaté protitrustové legislativy¹⁸ a ochrany spotřebitele.¹⁹ Federální orgány také převzaly část pravomocí týkajících se školství a zdravotnictví. Byla zřízená nová ministerstva se zaměřením na regulaci hospodářského života.²⁰

Možná největší změnu zaznamenalo pracovně-právní zákonodárství, když vůbec poprvé v americké historii federální orgány zasáhly ve sporu mezi podnikateli a zaměstnaneckými skupinami v soukromém sektoru²¹ a vytvořily tak precedens pro intervence v podobných případech v budoucnosti. Roosevelt označil faktické uznání práva státu zasáhnout do pracovních konfliktů za jeden ze svých největších vnitropolitických úspěchů.²² Mnohé z těchto kroků se neshodovaly s Rooseveltovým konzervativním myšlenkovým založením hraničáře. Coby pragmatik však byl schopen odhadnout náladu veřejnosti a vycházel vstříc měnícímu se společenskému klimatu. Již zde byly položeny základy pozdějších opatření, která šla v některých oblastech přímo proti jeffersonovské tradici slabého federálního státu a uplatňování principu subsidiarity. Roosevelt byl schopen směřovat sílící progresivistické hnutí k umírněným změnám, de facto zachovávajícím základní rysy tradičního mo-

14 Nejvlivnějším představitelem radikálního progresivistického hnutí byl až do druhé světové války wisconsinský senátor a několikanásobný prezidentský kandidát Robert LaFollette.

15 Crolyho práce formovala myšlenkové zázemí mnoha nejbližších poradců Franklina D. Roosevelta v dobách New Dealu. Ekirch, Jr., A. A. (1971): *Ideologies and Utopias: The Impact of the New Deal on American Thought*. Chicago, 1971, s. 78, 123.

16 Uznávanou autoritou v této oblasti je historik 19. století Frederick J. Turner, který pro způsob osídlování amerického vnitrozemí použil v roce 1893 dnes zcela běžný termín „teorie hranice“.

17 Byly např. rozšířeny stávající a zřízeny nové rozsáhlé národní parky (Yellowstonský, Yosemiteký, Grand Canyon). V roce 1902 byl schválen Zákon o zavlažování suchých oblastí amerického Západu (*Reclamation Act*).

18 Konaly se precedenční soudní spory, např. *Spojené státy vs. Northern Securities Company* (1904), později ještě důležitější *Standard Oil Company vs. Spojené státy* (1911).

19 Na federální úrovni poprvé vstoupily v platnost např. Zákon o kontrole masa (1906) a Zákon o nezávadnosti potravin a léčiv (1906).

20 V roce 1903 bylo ustaveno Ministerstvo práce a obchodu (*Department of Commerce and Labor*), později v roce 1913 rozdělené na dvě samostatná ministerstva.

21 Šlo o tzv. uhelnou stávkou v antracitových dolech Západní Virginie a Pensylvánie. Th. Roosevelt se zasadil o arbitrážní řízení před prezidentskou komisí ohledně hornického požadavku zvýšení mezd a uznání legitimacy hornických odborů. Heideking, J. (1999): *Američtí prezidenti: 41 portrétů od George Washingtona po Billa Clintona*. Praha, 1999, s. 308.

22 Heideking, J. (1999): *Američtí prezidenti: 41 portrétů od George Washingtona po Billa Clintona*. Praha, 1999, s. 308.

delu. Jeho pokrokářství tak bylo vědomou reakcí na proběhnuvší proměny sociální struktury, reakcí, která byla schopna skloubit moderní, industriální, otevřenou společnost s izolacionistickou a individualistickou tradicí primárně zemědělských Spojených států devatenáctého století. Na rozdíl od některých radikálních teoretiků vycházel praktický progresivismus z přesvědčení o nutnosti v zásadě zachovat stávající institucionální rámec. Reformy se měly týkat pouze rozdílných důrazů na charakter horizontálních vazeb mezi jednotlivými sociálními vrstvami společnosti.

Společnost v USA na přelomu století se v důsledku završené industrializace a s tím souvisejících sociálních přeměn lišila od té, s níž měly osobní zkušenost předcházející generace Američanů. Tento fakt prakticky neměl souvislost s názory a myšlenkovými proudy dominujícími politickým a intelektuálním elitám. Stejně jako v ostatních průmyslových zemích si i ve Spojených státech pokračující demokratizace v nejširším smyslu slova vynutila jistou „systémovou“ reakci. Klasickým důkazem je prezidentství Rooseveltova nástupce Williama H. Tafta.²³ Ten na rozdíl od svého předchůdce Roosevelta nebyl schopen pragmatické reakce na požadavky veřejnosti směřující k nové definici vztahu mezi velkými podnikatelskými subjekty a početně silícími skupinami zaměstnanců (zejména průmyslových dělníků). V mnoha oblastech se stylizoval do role konzervativce staré éry a přestože pokračoval poměrně razantně v protitrustové politice započaté Rooseveltem,²⁴ velmi brzy ztratil podporu veřejnosti a vlastní Republikánské strany. Výsledkem bylo její rozštěpení a debakl ve volbách v roce 1912, kdy Taft získal nejméně hlasů ze všech prezidentů, kteří kdy v historii amerického prezidentství usilovali o znovuzvolení.

Volby v roce 1912 a zejména naprostý triumf politiků hlásících se k přímému či nepřímému dědictví progresivistické éry²⁵ byly završením procesu rychlé proměny názorů na roli státu uvnitř rozhodujících skupin amerického voličstva. Během krátké doby přešly na federální orgány pravomoci, které tyto dle převažujícího přesvědčení byly schopny vykonávat dostatečně efektivně. Velkou roli hrály i významné úspěchy amerických exportérů (kapitálu i zboží), kteří i díky přímé podpoře vlády a své obrovské finanční síle pronikali na nové trhy (zejména v Asii)²⁶. Přes silnou protitrustovou rétoriku a konkrétní praktické kroky na tomto poli (z nichž ale nemálo mělo spíše symbolický charakter) byl nalezen nový modus vivendi mezi představou státu a podnikatelských subjektů o vzájemné koexistenci. Pod tlakem progresivistické lobby z obou rozhodujících stran byla sice formálně snížena celní bariéra pro zahraniční konkurenci domácím podnikům,²⁷ ale vzhledem k ústupkům konzervativnímu křídlu nebyl pokles takový, jaký veřejné mínění a pokrokářsky orientovaní členové Kongresu očekávali. Celní politika se poté stala jedním z dominantních témat předvolební kampaně v roce 1912.

Prezidentství W. H. Tafta zajímavě nastiňuje hloubku změn v náladách společnosti, k nimž během posledních cca dvou desetiletí došlo. Přelom prvního a druhého desetiletí dvacátého století je tak obdobím, kdy se kyvadlo moci jednoznačně vychýlilo na stranu progresivistických politických uskupení a kdy klasická konzervativní politika, opírající se o kruhy napojené na velkopodnikatelské vrstvy, zažívala výrazný útlum. Vzhledem k praktickému rozšíření volebního práva a k posílení

23 W. H. Taft byl prezidentem v letech 1909–1913. Zajímavý pohled na léta Taftova prezidentství viz Coletta, P., E. (1973): *The Presidency of William Howard Taft*. Lawrence, 1973.

24 Za Taftovy vlády byl připraven např. Mann-Elkinsův protitrustový zákon, konal se již uvedený soud s Rockefellerovou SOC (viz pozn. č. 19) atd.

25 Pokrokářští či na americké poměry levicoví kandidáti získali 3/4 odevzdaných hlasů (W. Wilson 41,9 %, Th. Roosevelt 27,4 %, socialista E. Debs 6 %).

26 Zahraniční politika W. H. Tafta je známá pod termínem dolarová diplomacie (*Dollar Diplomacy*). Federální vláda selektivně podporovala americké investory v zemích, které vycházely vstříc národním zájmům USA. Mnoho velkých investic v zahraničí (hlavně v Latinské Americe a Číně) tak bylo realizováno za výrazné asistence federálních orgánů.

27 Konkrétně šlo o Payne-Aldrichův celní sazebník z dubna 1909, který nahradil silně prohibitivní sazebník Dingleyův (1897). Podrobně o projednávání a důsledcích Payne-Aldrichova sazebníku viz Taussig, F., W. (1964): *The Tariff History of the United States*. New York, 1964, s. 361–408.

prvků přímé demokracie získaly na vlivu lobbyistické skupiny, jejichž zájmy byly mnohdy v rozporu se zájmy podnikatelských vrstev. Za legitimní a z hlediska snahy o zvýšení národního blahobytu a ochranu národních zájmů v zahraničí efektivní bylo většinově považováno posílení přerozdělovacích mechanismů v americkém daňovém systému.²⁸ Volby v roce 1912 – pro Tafta skončivší fiaskem – tak již nebyly soupeřením mezi konzervativním a progresivistickým směřováním americké společnosti. Byly soubojem mezi politickými proudy lišícími se v deklarované míře ochoty vyjít vstříc pokrokově naladěnému veřejnému mínění. Z nemarxistických kandidátů na post prezidenta byla nejradikálnější Národní progresivistická liga senátora Roberta M. LaFollettea²⁹ s programem posílení regulace hospodářství a razantních politických reforem. Ty spočívaly v realizaci tzv. wisconsinské myšlenky,³⁰ asi nejpůvodnějšího a nejkonzistentnějšího zhmotnění představ progresivistů.

Přestože nakonec v volbách roku 1912 neuspěl a obsadil až druhé místo, zaznamenal i z dnešního pohledu rekordní voličskou přízeň exprezident Th. Roosevelt s programem Nového nacionalismu (*New Nationalism*). Hlavní myšlenkou tohoto volebního hesla byla imaginární sociální spravedlnost, již mělo být dosaženo zotavením regulace trustů, omezením celní bariéry a progresivním zdaněním velkých příjmů a majetků. Roosevelt předpokládal přijetí množství tzv. sociálních opatření jdoucích v duchu bismarckovské politiky osmdesátých let devatenáctého století a celkového zlepšení pracovních podmínek, zejména žen a dětí. Pragmatik Roosevelt si zřetelně uvědomil konec jedné éry čistě individualistické Ameriky a předznamenal tak proměnu hospodářsko-politického systému, završenou jeho jmenovcem Franklinem D. Rooseveltem o dvacet let později. Přestože se Th. Roosevelt nestal vítězem těchto voleb, jeho politický instinkt a schopnost reflektovat společenský vývoj z něj učinily zatím nejúspěšnějšího uchazeče o prezidentský post kandidujícího mimo dvě nejsilnější strany. Srovnáme-li předvolební programy obou Rooseveltů, pak – při vědomí odlišné ekonomické situace, která v letech 1912 a 1932 panovala – narazíme na překvapivé paralely a ideové podobnosti. Jestliže se zejména druhá polovina období ležícího mezi výše uvedenými volebními kláními jeví jako výrazné vybočení z trendu hospodářsko-politického směřování, pak jde více než co jiného o odraz objektivních, čistě ekonomických vlivů. Bereme-li v úvahu zásadní vliv událostí první světové války (viz níže), pak je toto mezidobí pouze logickou a vnějšími okolnostmi snadno vysvětlitelnou odchylkou z trendu posilování centrálních mocenských autorit a zesilování regulace ekonomiky.

S programem velice blízkým Rooseveltovu vyhrává v roce 1912 prezidentské volby kandidát Demokratické strany Woodrow Thomas Wilson. Wilsonova³¹ alternativa k Novému nacionalismu se nazývala Nová svoboda (*New Freedom*) a jejím ideovým tvůrcem byl vlivný intelektuál Louis D. Brandeis.³² Wilson-Brandeisův program se na jedné straně formálně více než Rooseveltův opíral o samoregulační schopnosti tržní ekonomiky a navrhované reformy byly méně „systémové“, na druhé straně však mnohem otevřeněji deklaroval cíl skutečně omezit moc velkých společností ve prospěch konkurenční rovnováhy v podnikatelském prostředí. Vládní regulace měla mít ve Wilsonově

28 Federální daň z příjmu, byla vyhlášena po čtyřletém ratifikačním procesu v roce 1913, kdy vstupuje v platnost 16. dodatek k Ústavě. O rozporech při schvalování dodatku viz Ratner, S. (1967): *Taxation and Democracy in America*. New York, 1967, s. 298–320.

29 *National Progressive League*. Vzniká, když LaFollette nezískal nominaci za GOP (prohrál s Taftem) ani za Progresivistickou stranu (*Progressive Party*) (prohrál s Th. Rooseveltem).

30 Wisconsinská myšlenka je označení programu R. LaFollettea; šlo o idealistický návrh hluboké reformy politického systému, který by omezil moc stranických předáků. Měla být posílena přímá vazba mezi voliči a jimi volenými zástupci na všech úrovních.

31 W. Wilson se stal prvním prezidentem pocházejícím z akademického prostředí – mimo jiné byl rektorem Princetonské university.

32 Derber, M. (1970): *The American Idea of Industrial Democracy 1865–1965*. Chicago, 1970, s. 134–137. Brandeis (s přezdívkou „advokát lidu“) se stal v roce 1916 prvním Židem v Nejvyšším soudu, kde zastával vyhraněně liberální názory. Byl stoupencem New Dealu a hlavním odpůrcem konzervativní většiny v Nejvyšším soudu ve dvacátých a třicátých letech.

pojetí spíše instrumentální a dočasný charakter; do budoucna po provedení nutných modifikací konkurenčního prostředí počítala s opětovným omezením role federální vlády a s návratem k decentralizovanému rozhodování. V oblasti sociální problematiky však žádný zásadní rozdíl mezi programy dvou nejvýznamnějších kandidátů nebyl a jejich shoda jednoznačně demonstruje názorové rozvrstvení americké společnosti.

Posuzujeme-li deklarované programy prizmatem třicátých let, pak se nabízí velmi zajímavé srovnání. Franklin D. Roosevelt se – vědomě či instinktivně – ve velké části svých návrhů z doby New Dealu pohyboval v programových mezích vytyčených prakticky všemi reálně o moc usilujícími proudy americké politiky z období před první světovou válkou. S jistou nadsázkou lze konstatovat, že jím proponované cíle měly svůj zřetelný předobraz již nejpозději v programových prioritách dvou nejsilnějších prezidentských kandidátů z voleb v roce 1912. Nebýt válečného konfliktu a jeho akceleračního vlivu na ekonomiku Spojených států (a brzdícího vlivu na popularitu progresivistických hospodářsko-politických opatření), kontinuita by byla mnohem viditelnější. První světová válka a zahraničně-politickými okolnostmi vynucený přechod k válečnému modelu hospodářství paradoxně přispěl ke zpomalení procesu změn v nahlížení na roli státu v ekonomice tím, že tento pro posunul výrazným způsobem vpřed.

Kroky, které na poli hospodářské politiky Wilsonova administrativa v prvním roce své vlády prosadila, byly učiněny přesně v duchu progresivismu. Prezident prosadil reformu amerického bankovníctví a finančnictví, jejíž nejvýznamnější součástí bylo vytvoření nového, centralizovaného³³ regulačního orgánu (Výbor federálních rezerv, *Federal Reserve Board*, FRB).³⁴ Byl přijat na americké poměry převratný celní sazebník,³⁵ kterým byla po dlouhých desetiletích³⁶ zrušena či minimálně omezena nejviditelnější opatření diskriminující zahraniční konkurenci. Shermanův protitrustový zákon (z roku 1890) byl zosílen zatím nejprísnejší novelou,³⁷ která ve jménu principu tzv. kontrolované konkurence mnohem efektivněji zapovídala nejběžnější monopolní praktiky.³⁸ Nástrojem, který o necelá dvě desetiletí později sehrál důležitou úlohu při institucionálním zabezpečení důležitých opatření v prvním období New Dealu, byla Wilsonem zřízená Federální obchodní komise (*Federal Trade Commission*, FTC). Ta byla vybaven značnými pravomocemi pro dohled nad konkurenčním prostředím. V roce 1933³⁹ patřila FTC k vůbec nejdůležitějším orgánům, pokud šlo o řešení problémů jednoho z klíčových míst amerického hospodářství – akciového trhu.

Za konec progresivistické éry je všeobecně považován vstup USA do první světové války v dubnu 1917. Z hlediska námi zkoumané problematiky je nejvýznamnější dědictví, které tato léta s výše načrtnutými charakteristikami zanechala budoucnosti. Americké hospodářství prošlo v předvečer

33 Zajímavý pohled na okolnosti centralizace amerického bankovníctví viz Gorton, G. (1985): *Clearinghouses and the Origin of Central Banking in the United States*. The Journal of Economic History, 1985, roč. 45, č. 2, s. 277–283.

34 Program opozičních Republikánů však počítal s mnohem silnější centralizací vycházející z převažujícího evropského modelu jediné cedulové banky s mimořádnými pravomocemi.

35 Underwood-Simmonsův celní sazebník (Underwood-Simmons Tariff Bill); přijat roku 1913. Viz Taussig, F., W. (1964): *The Tariff History of the United States*. New York, 1964, s. 409–446.

36 Nejpозději od konce občanské války (1865) se Spojené státy stavěly proti procesu snižování celních sazeb a spolu s nově sjednoceným Německem patřily z hlediska mezinárodního obchodu k nejprohibitivnějším ekonomikám.

37 Claytonův protitrustový zákon (*Clayton Antitrust Law*) z roku 1914. Fite, G., C. – Reese, J., E., (1965): *An Economic History of the United States*. Boston, 1965, s. 386–387.

38 Shodou okolností však platnost nových ustanovení přežila pouze pár let, neboť první světová válka a nutnost koordinace ekonomických aktivit zejména v těžkém průmyslu a potravinářství vedla k vynětí největších podniků z protitrustového zákonodárství. Dvacátá léta pak byla obdobím, kdy postavení velkých podnikatelů bylo mnohem silnější než kdykoliv předtím ve dvacátém století. Z tohoto dědictví – mnohem spíš než např. z modelu italského korporativismu – pak jednoznačně vychází faktická suspendace antimonopolní legislativy v prvním funkčním období Francina D. Roosevelta.

39 FTC plnila tuto roli do doby, než byla v roce 1934 – v době Rooseveltova prvního New Dealu – vytvořena Komise pro cenné papíry (SEC).

přeměny ve světovou hospodářskou velmoc dramatickými změnami, které hospodářská politika a její institucionální a ideové zakotvení spíše reflektovaly než iniciovaly. Pochopitelně není možné toto tvrzení absolutizovat a lze nalézt i poměrně důležité výjimky. Obecně je však všeobecně přijímáno jako fakt, že Spojené státy přešly do fáze industriální společnosti bez větších sociálních otřesů (obzvláště ve srovnání s ostatními ekonomikami), k čemuž – podobně jako např. Ve Velké Británii – přispěla i prakticky plošná shoda ohledně nedotknutelnosti většiny atributů institutu soukromého vlastnictví. I v této oblasti lze nalézt výjimky (Rekonstrukce po válce Jihu proti Severu, některé aspekty protitrustové legislativy), ale vzhledem k výjimečně krátkému trvání vlastní industrializace (srovnatelné co do rychlosti snad jen s Německem druhé poloviny devatenáctého století) a z toho vyplývající dynamice přeměn společenského a hospodářského života (urbanizace, demokratizace, koncentrace vlastnictví), bylo i období dominance progresivismu důkazem o stabilitě politického a sociálního systému USA jako takového.

V posledních předválečných prezidentských volbách získali jak již bylo řečeno progresivističtí kandidáti tři čtvrtiny všech hlasů. Z toho bylo zřejmé, že žádný politický subjekt usilující o volební úspěch v budoucnosti nemůže vynechat agendu, kterou progresivismus na americkou politickou scénu vnesl. Jednalo se zejména o velice široce chápanou oblast sociální problematiky, která nejpozději od přelomu prvního a druhého desetiletí nabízela značný prostor pro populistické a demagogické politické směry. V tomto smyslu jsou dvacátá léta do značné míry výjimkou, neboť strmě rostoucí ekonomika a stoupající životní úroveň napříč sociálními skupinami odsunuly dočasně některá témata do pozadí.

První světová válka a válečná ekonomika

Pouze zdánlivým vybočením z naznačeného trendu posledních dekád byla první světová válka a s ní související přechod na válečnou ekonomiku na jedné a důsledky celosvětového konfliktu pro globální hospodářské postavení Spojených států na druhé straně. Rozlišit vliv fenoménů válečné ekonomiky a hospodářských důsledků války (v nejširším smyslu slova) je z dlouhodobé perspektivy utváření hospodářsko-politického prostředí uvnitř Spojených států zásadní záležitost. Oba dva působily jako velice silné, ve své době pravděpodobně dominantní faktory. Z pohledu vývoje představ o roli státu v ekonomice bylo však jejich působení kontraindikující.

Zatímco válečný konflikt vedl USA – částečně už před přímým vstupem do války⁴⁰ – k zásadnímu zvýšení vládní regulace, zaznamenala dvacátá léta poměrně ostrou protireakci veřejného mínění, vedoucí k preferenci konzervativnějších politických proudů. Ty se vymezovaly proti některým aspektům liberálního období a byly na dlouhou dobu posledním pokusem o návrat ke konzervativním ideálům americké státnosti. Ze zpětného pohledu se však jednalo o jakýsi klid před bouří, který ve svém – neočekávaném – výsledku pouze posílil pozdější tendence k pokračování centralizace politického rozhodování a posilování hospodářské regulace. Nutno ale podotknout, že tento proces zaznamenala většina vyspělých ekonomik a prakticky všechny v mnohem radikálnější podobě.

První světová válka a zejména události následující po americkém zapojení do bojů na straně dohodové koalice znamenaly pro Spojené státy z čistě hospodářského a hospodářsko-politického hlediska zásadní mezník. Americká válečná ekonomika sice měla své specifické rysy, které ji odlišovaly od ostatních zemí, v základních charakteristikách se však shodovala s převažujícím typem tohoto

40 Spojené státy nevstoupily do války jako „spojenec“ evropských dohodových mocností, ale jako „přidružený člen“ Dohody.

extrémního hospodářsko-politického uspořádání.

Vstupem do válečného konfliktu Spojené státy opět po více než půlstoletí učinily zkušenost s organizací ekonomiky, v níž se rozhodujícím subjektem stává federální stát a dominujícím cílem maximalizace produkční kapacity zaměřené na vedení války. Vedení války spotřebovalo cca polovinu americké hospodářské produkce, přestože ta ve válečných letech 1917–1918 dosahovala bezprecedentní výše. Téměř dvě třetiny přímých válečných výdajů byly hrazeny růstem státního zadlužení,⁴¹ které se v důsledku toho více než zosminásobilo. Jedna třetina byla hrazena zvýšením daní z vysokých příjmů.⁴² Vedle těchto údajů je však třeba konstatovat, že to byl právě hospodářský potenciál USA, který v roce 1918 rozhodl o vítězích a porážkách.

S tím, jak bojující evropské země přestaly být schopny koncentrovat dostatečné vlastní zdroje na vedení války, obracely se stále více na svého zámořského spojence.⁴³ Partnerem evropských vlád byly ve Spojených státech pochopitelně federální orgány, které získaly v důsledku nutnosti co nejrychleji a nejefektivněji soustředit zdroje potřebné na frontě mimořádné regulační a nařizovací pravomoci.⁴⁴ Za součinnosti nejvyšších představitelů podnikatelských kruhů, armádních představitelů a částečně též odborových orgánů bylo rozhodováno o prioritním zaměření průmyslové a potravinářské výroby. Speciálně zřízené agentury získaly právo posuzovat účelnost využití zdrojů a mohly bez další konzultace se zákonodárci zasahovat do alokace surovin, kapitálu a pracovních sil. K nejvýznamnějším institucím tohoto druhu patřily v létě 1917 vytvořené Rada válečného průmyslu (*War Industries Board*, WIB), od března roku 1918 v čele s mimořádně schopným investičním bankéřem Bernardem Baruchem, Rada válečného obchodu (*War Trade Board*, WTB) a Potravinová správa (*Food Administration*, FA), jíž šéfoval Herbert Hoover.

Z výše naznačeného vyplývá, že během války vedle sebe koexistovalo soukromé vlastnictví (v USA nikdy v historii nedošlo k přímému zestátnění majetku s drobnou výjimkou druhé světové války) a de facto centrálně řízené přerozdělování zdrojů. Některé rysy válečné ekonomiky, zejména z roku 1918, kdy pod Baruchem skokově stoupla efektivita státního řízení průmyslové výroby, se staly předobrazem stěžejních institucí Rooseveltova New Dealu. Rada válečného průmyslu dala vzniknout odvětvovým kartelům, které tak díky státnímu zásahu dominovaly okleštěnému trhu (a navíc byly vyňaty z protitrustové legislativy). Tyto kartelové struktury se staly základem obchodních sdružení (*trade associations*) dvacátých let a po roce 1933 z nich vycházel i klíčový zákon New Dealu NIRA. Franklin. D. Roosevelt proto ve třicátých letech nemusel hledat inspiraci v korporativistické Itálii,⁴⁵ ale stačilo mu využít zkušeností s řízením hospodářství z let 1917–1919.⁴⁶

Většina kritiky se na pozdější státní intervence uskutečňované v duchu válečného hospodářství nesnášela z důvodů neefektivity, ale byla spíše ideologického rázu. Až po zkušenosti s dlouhodobě negativním působením regulace na tržní struktury zesílily hlasy oprávněně poukazující na ekonomické limity podobných zásahů (hovoříme-li o třicátých letech, pak se toto týká zhruba let 1935 a dále). V myšlenkovém prostředí Spojených států převažoval názor, že bude-li zachován demokra-

41 Walton, G., M. – Rockoff, H. (1994): *History of the American Economy*. Orlando 1994, s. 478. Nejznámější jsou tzv. Půjčky svobody (*Liberty Loans*); první byla vypsána v dubnu 1917, poslední v roce 1919, celkem jich bylo pět.

42 Tamtéž.

43 V absolutní míře to platí o Velké Británii, která byla, pokud šlo o výživu obyvatelstva, v posledním roce války ze 44 % závislá na dodávkách z USA.

44 Tyto pravomoci však byly formálně potvrzeny až na jaře 1918, kdy oficiálně vstoupila v platnost legislativa zřizující nejdůležitější instituce (Overman Act), Williams, W. A. (1978): *Americans in a Changing World: A History of the United States in the Twentieth century*. New York, 1978, s. 149.

45 Tyto teze viz např. Eucken, W. (2004): *Zásady hospodářského řádu*, Praha, 2004 s. 112, předmluva Josefa Šímy tamtéž, s. 32.

46 B. Baruch byl jedním z Rooseveltových poradců. Ačkoliv nepatřil k nekritickým zastáncům New Dealu, jeho osobnost hrála v krizových momentech úlohu pojítka mezi Rooseveltovou reformní vládou a přirozeně konzervativnějšími bankovními kruhy.

tický politický systém a soukromé vlastnictví, pak regulační instituce mohou sehrát pozitivní roli při zvyšování produktivity ekonomiky (vůbec zde nediskutujeme oprávněnost takových tvrzení). V duchu racionalismu a americké podoby osvícenství přelomu století se vycházelo z předpokladu, že budou-li vedoucí místa těchto orgánů obsazena schopnými osobnostmi z podnikatelských kruhů⁴⁷, pak lze dosáhnout omezení cyklických výkyvů hospodářství a tím i řešení sociálních problémů. Nemalá část vysokých státních představitelů napojených na akademické a intelektuální elity se inspirovala populárním analytickým způsobem řízení podniků Fredericka W. Taylora a navrhovala, aby podobné metody byly použity i na státní, resp. federální úrovni.⁴⁸

Zda byly bezprecedentní zásahy federálních orgánů do tržní struktury ve svém důsledku efektivnější než by byly neregulované aktivity soukromého sektoru či nikoli, je do značné míry akademická otázka, jejíž zodpovězení nehraje z pohledu hospodářského vývoje meziválečného období roli. Ať to již bylo v důsledku působení tržních sil (akcelerující domácí poptávka v USA, rostoucí závislost Evropy na importu z USA, zvyšující se ceny surovin a potravin atd.) či vzrůstu efektivnosti rozdělování zdrojů jako výsledku státních intervencí, staly se Spojené státy jednoznačným hospodářským vítězem první světové války.⁴⁹ Jejich postavení ve světové ekonomice se dramaticky – a to i kvalitativně – změnilo a více než padesátiprocentní podíl na světovém hrubém domácím produktu neměl v moderních dějinách období.⁵⁰

Republikánská mezihra – kooperativní individualismus dvacátých let

Americká cesta k hospodářské dominanci byla jednak dítětem vnitřní hospodářské svobody devatenáctého století, jednak vnějších okolností, které tak strmý vzestup umožnily (nebo částečně podmiňovaly). Tyto okolnosti však byly vlastní mezinárodnímu uspořádání, které po válce neexistovalo. Americká veřejnost se rozhodla pokračovat v nových, progresivistických botách ve starých šlépějích. Do rozhodujících míst státní správy se dostali politici (v drtivé většině z Republikánské strany), kteří slibovali návrat k „normálním poměrům“⁵¹. V americkém pojetí to znamenalo zejména stažení se z mezinárodní politiky zpět k tradičnímu izolacionismu, zvýšení celních sazeb, snížení daní, omezení přímé regulace ekonomiky a decentralizaci rozhodování zpět na úroveň jednotlivých států Unie.

Takové byly alespoň představy a při výčtu jednotlivých hospodářsko-politických opatření můžeme vysledovat zřetelný trend k jejich naplnění. Jak v oblasti mezinárodních vztahů, tak ve sféře hospodářské politiky a hospodářského vývoje obecně, nastaly během nadvlády progresivismu těžko pominutelné změny. Zjednodušeně lze konstatovat, že poptávka veřejnosti po naplňování pokrokových ideálů byla saturována všeobecným ekonomickým vzestupem. V případě jakýchkoli ekonomických problémů se však dědictví minulých let projevovalo a konzervativní vlády obtížně odoláva-

47 Hospodářská politika byla velmi silně personifikována. Její úspěch byl spojován s angažováním výjimečných osobností pocházejících z podnikatelských kruhů (Baruch byl znám pod přezdívkou „Čaroděj z Wall Street“, Hoover jako „Velký inženýr“).

48 Taylorismus řadili k nejvýraznějším inspiračním zdrojům prominentní členové Rooseveltova brain trustu. Blíže k vlivu taylorismu a jeho projevům na úrovni federální vlády viz Noble, D., F. (1977): *America by Design: Science, Technology & the Rise of Corporate Capitalism*. New York, 1977.

49 Cameron, R. (1996): *Stručné ekonomické dějiny světa: Od doby kamenné do současnosti*, Praha 1996, s. 399 a dále.

50 Možná s výjimkou dominance Velké Británie, jejíž pozice v době vrcholící průmyslové revoluce mohla být srovnatelná; neexistují však věrohodná data podchycující zejména průmyslovou a řemeslnou malovýrobu v rozsáhlých částech světa (zejména Čína a Indie) v druhé polovině devatenáctého století.

51 Heslo *back to normalcy*, přivedlo Warrena G. Hardinga a GOP k suverénnímu vítězství v prvních poválečných volbách.

ly svodům populistické politiky. Ať už se jednalo o přímou podporu zahraničních aktivit amerických podnikatelů a obchodních sdružení v zahraničí,⁵² stále méně zakrývané vytváření skleníkového prostředí domácím firmám⁵³ či omezování přistěhovalectví z některých regionů⁵⁴. Jinými slovy, opakovala se situace z posledních let minulého století, kdy administrativa presidenta W. McKinleyho vycházela vstříc velkým americkým korporacím a relativně liberální hospodářskou politiku směrem dovnitř americké ekonomiky „vyvažovala“ protekcionistickou a silně ochrannářskou politiku navenek. Argumenty, že se jedná o návrat k americké tradici (s výjimkou regionální restrikce přistěhovalectví), byly vnitřně konzistentní; nerefletovaly však nové mezinárodní prostředí a nevědomky tak podkopávaly stabilitu světové ekonomiky, na jejímž dlouhodobém růstu bylo, počínaje první světovou válkou, americké hospodářství v nemalé míře závislé.

Zahraniční investice podnikatelských subjektů se sídlem na území Spojených států ve svém souhrnu převyšovaly v druhé polovině dvacátých let zahraniční investiční aktivity všech ostatních ekonomik dohromady. Tato situace byla pravým opakem zkušenosti, kterou USA kdykoliv ve své krátké historii učinily.⁵⁵ Základ radikální proměny z největšího světového dlužníka v největšího věřitele položily pochopitelně tržní tlaky v době světové války; ty však výrazně doplňovaly právě zásahy státu ve prospěch exportně orientovaných podniků⁵⁶ a již zmíněné protekcionistické celní zákony. Konzervativní, izolacionistické vlády se dostávaly do stále větších praktických problémů souvisejících právě s distorzovaným mezinárodním ekonomickým řádem: americká prosperita a její pokračování byly válkou nevratně učiněny závislými na světové, zejména evropské poptávce. Ta však ve srovnání s válečným stavem klesala vlivem dvou na první pohled protichůdných faktorů: prvním bylo oživení válkou zničených ekonomik, tím druhým pokračující kolaps hospodářství Výmarské republiky.

Americká administrativa se rozhodla zvolit přístup odpovídající logice předválečného vývoje: ochrana před konkurencí ze zahraničí a následná podpora snah vlastních firem obcházet reciproční opatření v evropských zemích. Jedinou výjimkou byla hospodářská pomoc Německu po krachu ekonomiky v době tzv. rúrské krize⁵⁷ prostřednictvím tzv. Dawesova plánu,⁵⁸ který měl postavit Výmarskou republiku hospodářsky na nohy a zabezpečit tak trh pro americké exportní podniky. Ekonomika USA tak těžila z hospodářské situace v Evropě, kterou však vzhledem ke své rezignaci na roli světové velmoci nebyla schopna reálně a efektivně ovlivňovat. Spojené státy se vystavovaly riziku, že nebudou mít dostatek nástrojů potřebných k reakci na případné problémy světové ekonomiky, ať už by tyto byly jakéhokoliv druhu a původu. Americká vláda stavěla předpoklady o pokračujícím hospodářském vzestupu na pouhém prolongování současného mezinárodně-ekonomického vý-

52 Ta vycházela z tzv. Rogersova zákona (*Foreign Service Act, Rogers Act*) z roku 1924.

53 V roce 1922 se USA vracejí k prohibitivní celní politice přijetím Fordney-McCumberova celního sazebníku (*Fordney-McCumber Tariff Bill*). Blíže viz Taussig, F., W. (1964): *The Tariff History of the United States*. New York 1964, s. 447–488.

54 Zákonem o národnostním původu (*Johson-Reed Act*) z roku 1924 bylo ve velké míře omezeno přistěhovalectví z regionů mimo severní a západní Evropu, Kanadu a Latinskou Ameriku.

55 V době hospodářského boomu ohraničeného občanskou a světovou válkou Spojené státy přijímaly výrazně víc zahraničních investic než kterákoliv jiná ekonomika. Hlavním investorem do Spojených států byly evropské země, dominovala Velká Británie.

56 V dubnu 1918 byl na základě materiálu FTC nazvaného „Kooperace v americkém vývozu“ schválen Webb-Pomereneův zákon (*Webb-Pomerene Act*), který – za splnění jistých podmínek – vyjímал exportně orientované podniky z protitrustového zákonodárství (Matoušek, J. (1948): *Spojené státy americké*. Praha, 1948, s. 172).

57 Německo nebylo schopné splácet válečné reparace a poté, co koncem roku 1922 vyhlásilo stop veškerým platbám, bylo dle litery Versailleské smlouvy v lednu 1923 obsazeno průmyslové centrum v Porúří. Výsledkem byl dokonáný rozvrát německé ekonomiky, hyperinlace a faktické zhroutení hospodářství v listopadu téhož roku.

58 Vypracován americkým finančníkem a právníkem Charlesem G. Dawesem, schválen na londýnské finanční konferenci v srpnu 1924. Cílem bylo dolarovými injekcemi, odkladem reparačních plateb a reformou Říšské banky podpořit oživení německého hospodářství. Více k Dawesovu plánu viz např. Feis, H. (1950): *The Diplomacy of the Dollar, 1919–1939*. New York, 1950.

voje, přičemž neměla v rukou prostředky (měnové, finanční, politické, vojenské), kterými by mohla pružně reagovat na nečekané změny trendu. USA vzhledem k naprosté nezkušenosti s rolí hegemonu nebyly ochotny učinit rozhodnutí nutná k využití dostupného hospodářského potenciálu k udržení světové ekonomiky v koridoru relativně stabilního růstu v takové míře, jak to činila po většinu devatenáctého století Velká Británie.

V průběhu dvacátých let tak mimořádně příznivý hospodářský vývoj překrýval postupně se rozvírající nůžky mezi nutnými podmínkami pro pokračování takového vývoje v budoucnosti a schopnostmi amerických vládních institucí takové podmínky dlouhodobě zabezpečit. Nebylo prakticky vůbec důležité, zda těmi podmínkami byl liberalizovaný globální trh nebo naopak státními zásahy regulovaný mezinárodní ekonomický systém.

Období mezi světovou válkou a Velkou hospodářskou krizí bývá označováno za poslední dekádu hospodářského a hospodářsko-politického liberalismu, minimálně pokud hovoříme o americké ekonomice jako takové. Že se takové tvrzení zakládá na nutně odlišném chápání používané terminologie je zřejmé. Intervence státu do tržní ekonomiky a jeho ovlivňování soukromých podnikatelských struktur bylo od předchozího období převahy progresivismu a zejména od následných let rooseveltovské politiky odlišné fakticky pouze pokud jde o kvalitu a charakter používaných nástrojů, nikoli o vlastní cíle, jichž mělo být dosaženo. Jestliže se již v roce 1918 americká veřejnost přiklonila k silám odmítajícím pokračování v pokrokových reformách, pak tak učinila v situaci, která prostý návrat k realitě Ameriky devatenáctého století zcela vylučovala. A takový návrat ani nebyl tím, co většina obyvatelstva požadovala. Bylo zde příliš mnoho početných sociálních skupin, které vyšly z předchozích let – minimálně formálně – zřetelně posíleny, pokud šlo o jejich vliv na utváření federální politiky. Jak v případě volebního práva žen, tak v případě posílení vyjednávací pozice zaměstnaneckých sdružení bylo vyloučeno uvažovat o jakémkoliv návratu k institucionální společenské struktuře devatenáctého století. Byly vytvořeny základy silné federální byrokracie, která přes pokusy o její omezení již jen velmi neochotně přenechávala jednou získané rozhodovací pravomoci. A pokud se přesto podařilo formální pravomoc federálních orgánů omezit, pak šlo pouze o její delegaci na nižší úroveň státní správy.⁵⁹

Pro pochopení dalšího vývoje hospodářství a geneze hospodářské politiky ve dvou meziválečných desetiletích je vědomí výše uvedeného velmi důležité. Čistě z praktických důvodů ani americká veřejnost, ani politické či podnikatelské elity neměly zásadní důvod stavět se negativně k dědictví pokrokové éry. Nehledě na skutečné příčiny, zažily podle všech dostupných statistik Spojené státy v prvních dekádách dvacátého století léta minimálně srovnatelná s rekordním hospodářským rozmachem následujícím po občanské válce. Navíc se v důsledku některých pokrokových reforem podařilo přesvědčit silné sociální skupiny, že jejich vliv na chod společnosti dosáhl úrovně vyšší než kdykoliv předtím. Na druhou stranu, přestože v době vlády Th. Roosevelta a W. Wilsona nominálně poklesl vliv velkých korporací, válečná ekonomika jejich postavení opětovně posílila a byly to právě ony, které nejvýznamněji profitovaly z expanse na zahraniční trhy v letech 1914–1920. Prakticky tak neexistovala vlivná zájmová skupina, která by mohla reálně těžit z návratu před progresivistické období, aniž by proti sobě postavila zájmové skupiny podstatně silnější. Velkou roli sehrál volební cyklus, který je v USA prakticky dvouletý a díky posílení prvků přímé demokracie se společenské klima

59 To v realitě Spojených států znamená na prvním místě jednotlivé státy Unie a poté municipální orgány.

60 Zajímavá analýza tohoto faktoru s důrazem na druhou polovinu dvacátého století viz Hibbs, Jr., D. A. (1987): *The American Political Economy: Macroeconomics and Electoral politics*. Cambridge, 1987.

mnohem rychleji a účinněji odráželo na výsledcích politického boje.⁶⁰

Ani administrativy republikánských prezidentů v předkrizovém období (tj. Harding, Coolidge, část Hoover) tak neměly, kromě nutnosti vymezit se vůči demokratům přirozeně se hlásícím k wilsonovské tradici, mnoho důvodů měnit stávající status quo. Přesto lze do značné míry oprávněně argumentovat ve prospěch tvrzení, že role státu ve dvacátých letech zeslábla. Podíváme-li se na údaje o podílu federálního rozpočtu na celkovém vytvořeném produktu, pak je sestupný trend zřejmý.⁶¹ To lze vysvětlit jednak přesunem části rozpočtových pravomocí na úroveň států, jednak snížením daňového zatížení vysokopříjmových skupin obyvatelstva a korporátních daní⁶², které mělo při nízké úrovni souhrnné daňové kvóty mnohem větší statistický vliv než kdykoliv poté. Velkou roli hrál také fakt přesunu podnikatelských aktivit mimo území Spojených států, což s daňovými příjmy rozpočtu pochopitelně také souviselo. Stejně tak poklesly přímé pravomoci některých federálních institucí ve srovnání s léty progresivistické éry, kde sehrál důležitou roli konzervativní exprezident W. Taft jako předseda Nejvyššího soudu.⁶³

Dvacátá léta a zejména převažující hospodářskou politiku tehdejší doby nelze pochopit bez vyzdvihnutí vlivu Herberta C. Hoovera, který ve všech republikánských administrativách v letech 1921–1929 vykonával funkci ministra obchodu. Právě v jeho osobě se asi nejtypičtěji snoubila tradice liberálního státu s progresivistickým dědictvím specifické formy státního intervencionismu. Hoover byl stoupencem amerického konzervatismu v jeho moderním pojetí, současně však považoval model *laissez-faire* v jeho klasické podobě za překonaný a nepoužitelný. Počátky svého působení ve státních službách strávil na konci války a v prvních letech po ní v západní Evropě (zejména v Belgii) a poté – v době občanské války a válečného komunismu – i v sovětském Rusku, kde koordinoval činnost ARA⁶⁴. Toto angažmá mělo zásadní vliv na jeho myšlenkové postoje. Jednak se stal doživotním pacifistou, jednak – což je z pohledu vývoje hospodářské politiky USA důležitější – si na základě zkušeností s bídou a utrpením vytvořil vlastní sociální a politickou doktrínu, kterou zformuloval ve své práci *American Individualism* (*Americký individualismus*).⁶⁵ A byly to právě postoje vyjádřené v této práci, které spolu s jeho výsadním postavením v americkém podnikatelském a politickém světě⁶⁶ stály u kořene specifického hospodářsko-politického modelu USA v letech vlád republikánských administrativ a v konečném důsledku i poté.

Hooverova sociální filozofie a hospodářsko-politická koncepce spočívala v nalezení střední cesty mezi tradicí vyhraněného individualismu a kvakerským duchem pospolitosti a humanismu. Hoover vycházel z nepochybnitelnosti soukromého vlastnictví a otevřeného kapitalismu jako základního předpokladu dlouhodobého hospodářského rozvoje. Odmítal posilování role státu, což se amerických podmínkách týkalo zejména federálních orgánů. Příliš silné pravomoci poskytnuté státním institucím považoval – vzhledem ke zkušenosti s následky komunistického převratu v Rusku a totálního postátnění tamní ekonomiky – za hrozbu nejen ekonomické produktivity, ale zejména demokracii a svobodě jednotlivce. Hoover se jako ministr obchodu zasazoval o nastolení nového vztahu mezi státem a soukromými podniky. Pilířem jeho hospodářské politiky byla idea kooperativního individualismu spočívajícího v dobrovolné spolupráci jednak mezi soukromým sektorem a státem, jednak mezi jednotlivými podnikateli. Nepřímo se inspiroval tayloristickým konceptem a na výsledcích velkého po-

61 Niemi, A., W. (1975): *U. S. Economic History*, Chicago, 1975, s. 115 a dále.

62 Ratner, S. (1967): *Taxation and Democracy in America*, New York 1967, s. 409–450, tabulka č. 1 v příloze.

63 Předsedou Nejvyššího soudu byl v letech 1921–1930. Jeho léta ve funkci viz např. Mason, A., G. (1965): *William Howard Taft: Chief Justice*. New York, 1965.

64 Americká správa pomoci (*American Relief Administration*), viz např. Lyons, E. (1964): *Herbert Hoover: A Biography*. New York, 1964, s. 145–149.

65 Hoover Hoover zdůrazňuje, že knihu psal s úmyslem předejít revoluci podobné těm, kterých „jsme byli svědky v posledních osmi letech ... ve třetině světa“. Hoover, H. (1922): *American Individualism*. New York, 1922.

66 V roce 1918 se o něm (bylo mu tehdy 44 let) uvažovalo jako o prezidentském kandidátovi v obou hlavních politických stranách.

čtu statistických analýz dokazoval, že dobrovolná spolupráce soukromých subjektů může učinit tržní ekonomiku efektivnější a pružnější v reakcích na výkyvy hospodářského cyklu. Ten měl být právě díky tzv. vědě o sdružování postupně eliminován.

Nedávno zřízené ministerstvo obchodu pod jeho vedením získalo důležité postavení a stalo se aktivním subjektem v americkém hospodářském systému. Federální stát omezoval své výdaje a klesaly přímé vládní intervence, přesto byl jeho vliv – právě díky činnosti Hooverova ministerstva – větší než kdykoliv předtím v době míru. Kooperativní vztah státních orgánů a nově vznikajících obchodních a podnikatelských sdružení měl učinit konkurenci pro všechny okamžité a viditelně přínosnou; stát pomáhal podnikům vyhledávat nová zahraniční odbytiště a vytvářel podmínky vhodné pro exportně orientované společnosti. Kooperativní individualismus spolu s praxí sdílení informací⁶⁷ jednotlivými tržními subjekty měly vést k větší stabilitě tržní ekonomiky jako systému a k omezení plýtvání zdroji. Hoover tak vlastně byl konzervativním dědicem progresivismu, který považoval pokrokové cíle za chvályhodné a lišil se pouze v prostředcích potřebných k jejich efektivnímu dosažení. Byl principiálním odpůrcem centralizace a přímých intervencí federálních orgánů či agentur, takže za dobu jeho šéfování ministerstvu obchodu došlo v součinnosti s ministerstvem financí vedeným Andrew Mellonem k obrácení trendu nárůstu federálního přerozdělování. Jak již bylo uvedeno výše, většinou se jednalo pouze o přesun rozhodovacích pravomocí na jednotlivé státy Unie, což bylo plně v souladu s tradicí fiskálního liberalismu Spojených států devatenáctého století.

Jestliže lze někde hledat skutečné dělítko mezi vládami, jimž jako tvůrce hospodářské politiky dominoval Herbert Hoover, a jeho nástupcem Franklinem D. Rooseveltem, pak – na základě nejnovějších historických poznatků – je to právě v oblasti ochoty angažovat federální orgány do přímého řízení státních programů. Z Hooverova pohledu bylo nepřijatelné, aby po roce 1929 různé protikrizové programy řídili federální úředníci⁶⁸; přednost dával decentralizaci pravomocí nakládat s vyčleněnými prostředky, stejně jako podporoval vytváření soukromých institucí, které by rozdělovaly státní pomoc na komerčních základech. Dobrovolnou spolupráci na všech úrovních považoval za efektivnější než státní nátlak či přímé nařízení. Jeho do značné míry idealistický koncept ve dvacátých letech překvapivě fungoval a podařilo se mu přesvědčit velké množství vlivných podnikatelů o všeobecné výhodnosti tohoto modelu⁶⁹. Ten měl na základě společného zájmu (tj. trvání prosperity) směřovat rozhodující ekonomické subjekty k maximální efektivitě tržního hospodářství, které mělo být zbaveno svých úzkých míst, zejména pokud jde o prohlubování majetkových disproporcí, cyklických výkyvů a tím pádem i rizik spočívajících v sociální nespokojenosti. Demokratické společnosti a rozšíření faktického volebního práva jako možná nejzřetelnější projevy progresivismu si na politických a podnikatelských elitách vynutily odlišný způsob posuzování dlouhodobé efektivity vlastního rozhodování. Přijmeme-li náhled jedné části otců-zakladatelů, tak se postupnými kroky stávala v některých oblastech realitou obávaná „tyranie většiny“. Dvacátá léta lze takto chápat jako pokus tyto inherentní společenské síly pacifikovat v rámci mantinelů stávajícího systému. New Deal takto nahlížen znamenal další krok tímž směrem.

Výše nastíněnou logikou byla vedena i Hooverova protitrustová politika, jež se pohybovala někde na pomezí kontroly korporací (v duchu období vlády Th. Roosevelta) a snahou o jejich potírání

67 Podpora praxe vzájemného poskytování informací jednotlivými podnikateli byla součástí oficiální hospodářské politiky. V roce 1925 byla dokonce Nejvyšším soudem prohlášena za legální a tržně konformní.

68 Hoover tento svůj postoj obhajoval i po odchodu z funkce, viz např. jeho proti-rooseveltovsky laděný článek *The Challenge to Liberty* (Hoover, H. (1934): *The Challenge to Liberty*. In Rozwenc, E., C., (ed.): *The New Deal: Revolution or Evolution?*, Lexington, 1959, s. 62–71).

69 Model uplatňovaný ve Spojených státech dvacátých let měl některé rysy společné s praxí indikativního plánování Japonska po roce 1952.

70 V roce 1920 vzniká vlivná lobbyistická organizace Zemědělský blok (*Farm Bloc*). Jeho aktivity směřovaly k posílení státního intervencionismu v agrárním sektoru prostřednictvím garancí stabilní úrovně farmářského důchodu.

ní. Nikoliv paradoxně získala vláda podporu v těchto krocích u samotných podnikatelů a jejich sdružení; stát deklaroval ochotu preferovat konsensus před nátlakovými akcemi a v rámci kooperace usiloval o nalezení všeobecně přijatelného modu vivendi v této oblasti. Poválečný individualismus byl i v úspěšných dvacátých letech dosti vzdálen tradiční podobě (tzv. drsný individualismus, *rugged individualism*), jakou znala Amerika epochy vrcholící industrializace. Do popředí se draly nové zájmové skupiny, z nichž zejména stále lépe organizovaní zemědělství prvovýrobci⁷⁰ si vynutili, že problémy agrárního sektoru se definitivně staly záležitostí diskutovanou na federální úrovni.

New Deal jako program byl personifikován více než kdy předtím v americké historii. Jeho spojení s osobou Franklina D. Roosevelta bylo oboustranné a jako takové znamenalo i hlavní nástroj vymezení se demokratů vůči neúspěšné hospodářské politice administrativy H. Hoovera v letech 1929–1932. Jak již bylo popsáno výše, volební klání v listopadu 1932 se konalo v situaci bezprecedentního hospodářského a sociálního rozvratu, který neměl daleko přerůst v radikální společenskou bouři. Bez Velké krize by nebyl New Deal a New Deal by nebyl bez Velké krize.

New Deal jako koncept vycházející z minulosti a reagující na Velkou krizi

Podzim roku 1932 znamenal nástupiště do čtvrté krizové zimy a tomu odpovídala i názorová polarizace uvnitř americké společnosti. I předvolební kampaň se tak nesla ve výjimečně konfrontačním duchu a zcela pochopitelně jí jednoznačně dominovala domácí problematika. Zahraniční otázky se omezily de facto pouze na problematiku celních sazeb. V kampani proti sobě stály dvě výjimečné osobnosti, které se staly symboly nepříliš zřetelně definovaných hospodářsko-politických programů. Rétorika byla extrémně tvrdá a značně nadsazená: Hoover nebyl stoupencem nezasahování vlády do ekonomiky, tak jak se jej snažili vykreslit demokraté; Roosevelt nebyl převlečený komunista a promoskevský, socialistický plánovač, jak jej prezentovali republikáni. Protože předvolební proslovy nemívají obvykle příliš styčných bodů s realitou, omezíme se zde spíše na rozbor personálního a ideového zázemí týmu FDR, kde vznikly základní – a značně rozostřené – obrysy hospodářsko-politického programu, jemuž žurnalistická obec přičkla na základě jedné věty z akceptačního projevu název New Deal.⁷¹

Roosevelt si byl vědom skutečnosti, že veřejnost ve volbách zvolí osobu, která nabídne věrohodnější program hospodářského oživení. V tomto smyslu měl pozici značně zjednodušenou, neboť Hoover již pro většinu Američanů definitivně přišel o gloriolu Velkého inženýra spjatého s Novou érou kapitalismu. Přesto byla naprostá absence ekonomického vzdělání pro Roosevelta zřejmým handicapem a potenciálním slabým místem jeho kampaně. Aby vyvážil tento nedostatek, rozhodl se FDR na radu svého poradce Sama Rosenmana obrátit při vytváření a formulaci ekonomického programu na přední odborníky z akademického, tradičně liberálního, levicového prostředí. Základem

71 Signifikantní pro tento program jsou nejasnosti týkající se už jen samotného vzniku termínu New Deal: dle nejběžnějšího přijímaného – a výše prezentovaného – názoru jde o slova bezděky použitá v projevu připraveném Rooseveltovými spolupracovníky, který se vlastně náhodou stal synonymem pro hospodářskou politiku třicátých let. Jiní autoři uvádějí, že jde o přiznanou citaci z knihy Marka Twaina „Yankee z Connecticutu na dvoře krále Artuše“, dle dalších historiků použil toto spojení poprvé spisovatel Stuart Chase. Existují však i jiná vysvětlení. Diskuse o původu sousloví pochopitelně z praktického hlediska postrádají jakýkoliv význam. Pro konkrétní obsah New Dealu a zejména jeho myšlenkové zařazení jsou však okolnosti vzniku názvu více než symptomatické.

týmu se stali profesori z Columbijské a Harvardovy university. Neoficiálním šéfem nově se tvořící skupiny poradců se stal profesor veřejného práva Raymond Moley,⁷² který v roce 1932 sdílel s Rooseveltem vědomí nutnosti nabídnout veřejnosti radikálně reformní program. Odborníkem na zemědělskou problematiku byl profesor ekonomie Rexford G. Tugwell⁷³ a expertem přes monetární a úvěrovou politiku Adolf A. Berle ml. Toto trio se stalo základem širší skupiny poradců a konzultantů, pro níž se vžil později označení mozkový trust (brain trust). Organizační stránku působení této – dle slov Franklina D. Roosevelta – „osobní rady“ měl na starosti právník Basil O'Connor.

Vedle těchto osob se Rooseveltův tým ad hoc rozšiřoval o odborníky na nejrůznější problematiku. Největší vliv na přípravu konceptu boje s tíživou hospodářskou situací tak měly vedle výše uvedených i osoby spojené s progresivistickými administrativami (např. stoupenci Nového nacionalismu Charles Van Hise, Simon Patten, Walter Weyl, již zmiňovaný Herbert Croly) či lidé jako Marriner S. Eccles, Harry Hopkins, Felix Frankfurter, Robert Nathan, prominentní komentátor Walter Lippmann, Jerome Frank a Isador Lubin. Zvláštní místo v takto vytyčeném ideovém rámci zaujímal odkaz Thorsteina Veblena,⁷⁴ jeho obhajoba sociálního inženýrství a povinnosti vlády skoncovat se společenskou nerovností konvenovala některým Rooseveltovým nejbližším spolupracovníkům, zejména R. Tugwellovi. Mozkový trust byl svým pohyblivým složením velmi pestrý, neformální institucí, která poskytovala Rooseveltovi mnohdy značně rozporuplná doporučení.

Tato názorová roztržičnost umožnila, aby hlavní výstup činnosti brain trustu, program prvního New Dealu, byl na jedné straně označován za kapitulaci před zájmy velkého podnikání, stejně jako na druhé za extrémně levicový plán národního ekonomického plánování. Je těžko zpochybnitelným faktem, že až na drobné výjimky se tvůrci Rooseveltova předvolebního programu a hospodářsko-politického myšlenkového konceptu nacházeli nalevo od středu a všechny je spojovalo přesvědčení o nezbytnosti posílení zodpovědnosti státních orgánů za chod ekonomiky a společnosti jako takové. Lišili se mírou radikalismu a hloubkou změn, které navrhovali. K nejradikálnějším patřil již zmíněný R. Tugwell, jenž – společně s pozdějším ministrem Henry A. Wallacem a generálem Hugh Johnsonem – prosazoval kombinaci podnikového a federálního národohospodářského plánování. Hospodářská krize mohla být podle jeho přesvědčení odstraněna pouze pomocí razantních a rozsáhlých změn v metodách řízení.⁷⁵ Čistě konkurenční ekonomika dle jejich názoru nikdy doopravdy nefungovala a pokus o návrat k ní tak byl z principu iracionální. Základním krokem k jakékoli reformě ekonomiky mělo podle Tugwella být obnovení koupěschopnosti obyvatelstva, zejména farmářů.⁷⁶

Výsledkem spolupráce velkého množství různorodých osobností tak byl víceméně pouze nástin předvolebního programu. Je velmi obtížné přesně specifikovat jeho nosné myšlenky, neboť byl kompilací mnohdy neslučitelných a nezřídka dokonce protichůdných bodů. Každopádně již v květnu

72 R. Moley se s Rooseveltem před koncem jeho prvního funkčního období názorově rozešel a poté publikoval zajímavé, konzervativně laděné kritiky New Dealu, viz Moley, R. (1939): *After Seven Years*. New York 1939, Moley, E., A. (1966): *The First New Deal*. New York, 1966.

73 R. Tugwell patřil po dlouhá léta k nejradikálnějším členům Rooseveltova kabinetu. Jeho názory viz např. Tugwell, R., G. (1957): *The Democratic Roosevelt: A Biography of Franklin D. Roosevelt*. New York, 1957.

74 Např. A. Berle v létě 1932 publikoval spolu s Gardinerem Meansem přelomovou analýzu *The Modern Corporation and Private Property*, v níž formulovali tezi, že smithovský liberální model ekonomiky navždy zmizel; monopolní a oligopolní struktury nebyly výjimkou, ale pravidlem. Nyní tak existoval „administrovaný trh“, v němž dva tisíce nejvlivnějších mužů americké ekonomiky řídily vývoj cen a produkce. Nová vláda se musí zbavit iluze, že je možný návrat ke klasickému kapitalismu bezpočtu drobných konkurenčních subjektů; stát by měl provést zásadní strukturální reformy, nutné ke stabilizaci hospodářství. Blíže viz např. Leuchtenburg, W., E. (1963): *Franklin D. Roosevelt and the New Deal 1932–1940*. New York, 1963, s. 55.

75 Tugwell se prohlašoval za myšlenkového dědice F. Taylora, T. Veblena, Simona N. Patteny (ten vyučoval Tugwella na University of Pennsylvania), J. Deweyho (spolupracovník na Columbia University).

76 Pracoval několik let jako podtajemník na ministerstvu zemědělství řízeném H. A. Wallacem. Blíže k roli R. Tugwella při tvorbě programu New Dealu viz Sternsher, B. (1964): *Rexford Tugwell and the New Deal*. New Jersey, 1964.

77 Tento materiál překvapivě neobsahoval ani zmínku o legislativní úpravě průmyslového podnikání vtělené o rok později do zákona NIRA.

nu 1932 R. Moley vystoupil s prvním komplexnějším předvolebním materiálem, který předjímal⁷⁷ prakticky všechna základní legislativní opatření prvního New Dealu. Ten již ve svém názvu umně spojoval pokrokovou tradici předválečné Ameriky⁷⁸ a nutnost razantní adaptace hospodářské politiky události následující po roce 1929. Nejednalo se však o konsistentní a vnitřně logicky i časově provázaný soubor navrhovaných opatření; New Deal měl primárně politický cíl – přesvědčit voliče o odhodlání skoncovat s propadem hospodářství – a jeho ekonomická rovina měla spíše instrumentální charakter. Program tak byl v maximální možné míře nekonkrétní a zaměřoval se spíše na určení problémových oblastí a odmítnutí kroků stávající republikánské politiky. Roosevelt sám neměl nikdy problém s obhajobou programu, jehož jednotlivé součásti si navzájem odporovaly. Rád se hlásil ke svému výroku při novinářském rozhovoru, kde ohledně svého přístupu k hospodářské politice prohlásil: „Vezměte nějakou metodu a vyzkoušejte ji. Pokud se neosvědčí, upřímně to přiznejte a zkuste jinou“.⁷⁹ Jeho oblíbeným výrokem byla slova W. Gladstonea „nic není tak konservativní jako pokrok“.

V předvolební kampani, jejíž byl slibovaný „nový úděl pro americké občany“ hlavní součástí, se snažil především mobilizovat veřejnost a představit sebe a svůj tým jako odhodlané reformátory, kteří i za cenu chyb vyvedou ekonomiku z největší krize v dějinách. Roosevelt sám rozčleňoval plánované kroky své případné vlády do třech na sebe navazujících okruhů: 1) oživení hospodářství a na-startování dlouhodobého oživení (angl. *recovery*), 2) krátkodobá pomoc postiženým vrstvám a zmírnění sociálních důsledků dosavadní nevhodné politiky (angl. *relief*), 3) komplexní reforma ekonomického systému vylučující opakování podobného zhroucení (angl. *reform*).⁸⁰ V rámci takto neurčitě vymezených mantinelů se pak soustředil na jednotlivé sektory ekonomiky a v sérii šestnácti zásadních projevů se pokoušel naznačit programová východiska.

Základními rysy jeho předvolební kampaně se staly programový populismus a ostré vymezení se vůči aktivitě současné administrativy. První aspekt s sebou nesl protichůdné sliby pronášené v závislosti na složení auditoria, druhý si vynutil prohlášení nemající s ekonomickou racionalitou a pozdější realitou jeho působení ve funkci prezidenta příliš společného. Ekonomická součást Rooseveltova programu spočívala v neurčitěm posilování regulační role státu a zvyšování zodpovědnosti federálních orgánů za chod ekonomiky. Toho mělo být dosaženo sérií opatření, z nichž prvním bylo slibované poskytnutí rozsáhlé pomoci ze strany státu nejvíce postiženým bankám, průmyslovým a zemědělským podnikům bez ohledu na jejich velikost. Roosevelt oscilloval mezi výrazně levicovými prohlášeními fakticky zpochybňujícími některé aspekty tržní ekonomiky⁸¹ a takřka ortodoxně konzervativní rétorikou útočící na Hooverovu politiku z výrazně pravicových pozic.⁸² Současně s rozsáhlými programy pomoci však vytrvale sliboval jednou provždy skoncovat s deficitním rozpočtem, čehož mělo být dosaženo zejména razantním snížením federálních výdajů.⁸³

Fiskální problematika patřila k jedněm z mála, kde se Roosevelt a většina jeho spolupracovníků

78 Zřetelná byla návaznost na některé programové priority programu *Square Deal* Th. Roosevelta. Golob, E., O. (1954): *The „Isms“: A History and Evaluation*. New York, 1954, s. 115–120.

79 Jakovlev, N., N. (1985): *Franklin D. Roosevelt – člověk a politik*. Praha, 1985, s. 161.

80 Rooseveltovu program se proto (v reakci na Hooverova „3P“) dostalo označení „3R“. Shannon, F., A. (1946): *America's Economic Growth*. New York, 1946, s. 745.

81 Asi nejznámějším příkladem je jeho zářijový projev v Commonwealth Club v San Franciscu, kde za základ své politické filozofie označil úsilí o větší rovnost v rozdělení bohatství a reorganizaci ekonomiky tak, aby sloužila americkému lidu. Shannon, D., A. (1977): *Twentieth Century America: vol. II The Twenties and Thirties*. Chicago, 1977, s. 166.

82 Takovým bylo např. jeho vystoupení v Pittsburghu, útočící na Hoovera kvůli deficitnímu rozpočtu; sliboval v něm zásadní škrt v vládních výdajích a Hooverovy veřejné programy prohlásil za nejhazardnější v mírové historii Spojených států (sic!).

83 Rooseveltovo dilema ohledně výdajů federální vlády viz Jansson, B., S. (2001): *The Sixteen Trillion Dollar Mistake: How the U. S. Bungled its National Priorities from the New Deal to the Present*. New York, 2001, s. 7.

po celé období předvolebního boje držela aspoň rámcově jednoznačně stanovené programové priority, kterou bylo právě vyrovnaní rozpočtu. Nechal si však otevřená zadní dvířka, když deficit připustil jako poslední alternativu v případě, že bude nutné zabránit hladomoru. Hoover jej za takovato obojaka prohlášení poctil termínem „chameleon na pruhované dece“⁸⁴ a varoval, že jeho neuvážené návrhy zničí samotné základy amerického hospodářského a společenského systému. Jistou názorovou kontinuitu je možné vysledovat i v zahraničně-obchodní politice, kde Roosevelt vytrvale kritizoval politiku vysokých cel a sliboval okamžité započetí jednání se zahraničními vládami o jejich celkovém snížení a tím i o otevření světových trhů pro americké producenty.⁸⁵

Zřejmě nejvýznamněji se však Rooseveltova kampaň lišila od předchozích v důrazu na sociálně slabší vrstvy. Demokratický štáb výborně analyzoval změny proběhnuvší v americké společnosti související s ukončením industrializace a rozhodl se využít hospodářské krize k vytvoření voličské základny, jejíž hlavní součástí budou právě příjmově nejnižší sociální skupiny. Předobrazem této orientace již byly některé aspekty jeho působení v guvernéřském křesle, ucelenější představu však nastínil v dubnovém, celostátně pronášeném rozhlasovém projevu. Zde poprvé použil termín „zapomenutý člověk“ (*forgotten man*)⁸⁶, na němž postavil hlavní část programu. Ve zmíněném projevu k desítkám milionům Američanů s naléhavostí a přesvědčivostí sobě vlastní prohlásil: „V těžkých časech, které prožíváme, potřebujeme plány, jež se opírají o zapomenuté, neorganizované, ale nezbytné složky hospodářské moci, potřebujeme plány, v nichž se vkládá naděje do zapomenutého člověka, představujícího základnu společenské pyramidy ... Je třeba zvýšit koupěschopnost poloviny obyvatelstva, zejména části žijící v zemědělských oblastech, je třeba zabránit krachům dalších farem, je třeba rozšířit úvěry farmářům a drobným podnikatelům, je nutno snížit celní sazby, aby přebytky zboží našly odbytiště v jiných zemích ... Musíme se mobilizovat, abychom se vypořádali s nastalou situací“.⁸⁷

Podobných prohlášení učinil FDR během následujících měsíců a let bezpočet; právě díky této rétorice se mu podařilo nejzřetelněji odlišit od svého republikánského soupeře a de facto i od svých předchůdců ve funkci prezidenta. Coby člověk s výjimečným citem pro mediální obraz své osobnosti dokázal prezentovat sociální citění před skupinami voličstva, jež byly zatím při volebních kampaních opomíjeny.⁸⁸ Skvěle se mu podařilo využít svého letitého onemocnění dětskou obrnou; z tohoto handicapu učinil jeden z hlavních volebních trumfů a podařilo se mu přesvědčit voliče, že stejně, jako si jeho vůle poradila s nemocí, zvládne i problémy propadající se ekonomiky. Součástí Rooseveltovy mediální prezentace bylo i přímé zatažení jeho manželky Eleanor do volebního klání. Právě to získalo FDR hlasy většiny žen, které měly ústavou zaručené federální volební právo až od konce světové války. Na jiný – a nikoli nepočetný – segment elektorátu vsadili demokraté, když za součást svého předvolebního programu schválili návrh na zrušení ústavního dodatku o zavedení prohibice.⁸⁹

Většina komentátorů se shoduje, že v dosavadní historii nebyl veřejnosti prezentován tak silně personifikovaný politický program. Rooseveltova osobnost byla, byť nepřímo, jeho ústřední součás-

84 Houck, D., W. (2001): *Rhetoric as Currency: Hoover, Roosevelt and the Great Depression*, Texas Un. Press, 2001, s. 140.

85 Tento rozměr programu FDR viz Golob, E., O. (1954): *The „Isms“: A History and Evaluation*. New York, 1954, s. 110–112.

86 Rooseveltův poradce R. Moley jej převzal z půlstoletí staré knihy W. G. Sumera. Sternsher, B. (1969): *The New Deal: Doctrines and Democracy*. Boston, 1969, s. 80–82.

87 Český překlad viz Jakovlev, N., N. (1985): *Franklin D. Roosevelt – člověk a politik*. Praha, 1985, s. 144.

88 Během kampaně Roosevelt urazil desítky tisíc kilometrů ve speciálně upraveném železničním vagónu, z jehož zadní plošiny hovořil k obyvatelstvu v zapadlých zemědělských oblastech amerického vnitrozemí.

89 Je trochu paradoxem, že před čtyřmi lety byl stejný návrh Ala Smithe tím, co mu sebralo i poslední zbytky šancí na úspěch ve volbách. FDR postavil kampaň za zrušení prohibice na konkrétních počtech pracovních míst, která se opětovnou legalizací výroby, distribuce a prodeje alkoholických nápojů podaří vytvořit. Nutno podotknout, že tyto propočty se ukázaly jako zcela mylné, zejména díky odlišným technologickým postupům a celkové modernizaci lihovarnictví během dvacátých let.

tí; program stavěl na Rooseveltově osobním charismatu, silné vůli a schopnosti vzbuzovat důvěru. Žádný prezidentský kandidát v minulosti nebyl s to soustředit na sebe tak velkou pozornost médií a i díky tomu nebyly konkrétní body programu příliš důležité. Roosevelt v jistém smyslu posunul způsob politického marketingu do kvalitativně jiné roviny a vzhledem k faktu, že ekonomická krize byla problémem číslo jedna, učinil z otázek týkajících se odborné národohospodářské politiky věc diskutovanou nejširšími vrstvami společnosti.

Závěr: Dědictví New Dealu pro americkou hospodářskou politiku

Základem Rooseveltovy politické filozofie bylo vedle pragmatismu a cílevědomého oportunismu zejména široce proklamované vědomí sociálního rozměru ekonomického rozvoje. FDR formuloval několikrát New Deal jako koncept vycházející z jeho *social-mindedness*, který je revoltou proti vnímání člověka jako *homo oeconomicus*.⁹⁰ Za tím se zřetelně skrývá vědomá reakce na období progresivismu a léta první světové války, zejména zesílení sociálního radikalismu. Ten v západním světě radikálně proměnil vnímání společenské reality a v dobách hospodářských problémů vytvářel předpolí pro nástup sil zpochybňujících demokratický kapitalismus jako nadále použitelný model ekonomické organizace. Podstata New Dealu tak nebyla ekonomická nebo čistě ekonomická: Roosevelt považoval Velkou depresi a její důsledky současně také za politické selhání s potenciálně fatálními politickými následky. Sám občas citoval rozšířený vtip o sobě coby „Kerenském amerického kapitalismu“. Neušel pochopitelně ani srovnání s Mussolinim či Hitlerem.⁹¹ Ten nastoupil k moci pět týdnů před Rooseveltem v čase srovnatelných ekonomických problémů. Konzervativní kruhy často srovnávaly jejich hospodářské programy a poukazovaly na shodné body a zejména podobné způsoby řešení problémů nezaměstnanosti. Jestliže v roce 1933 mohla být jejich protikrizová opatření srovnávána, pak nejpozději o čtyři roky později stály oba – Roosevelt a Hitler – na opačném pólu coby symboly diametrálně odlišných pohledů na organizaci společnosti. Možná tak platí tvrzení, že nejvýznamnějším dědictvím New Dealu je to, co neznamenal: neznamenal cílený pokus o odstranění kapitalismu a demokracie.⁹² V době nástupu nového prezidenta k moci byla frustrovaná společnost připravena akceptovat socializaci či aspoň nacionalizaci bank, obchodních a průmyslových podniků. FDR mohl využít obrovské podpory veřejnosti a Kongresem přidělených pravomocí k radikální systémové proměně americké hospodářské struktury. Nic takového se nestalo; výsledkem New Dealu sice byla některá dramatická opatření, avšak nikterak nepřekračující rámec demokratického kapitalismu, tak jak jej chápala západní, plně industrializovaná společnost. J. M. Keynes v dopise Rooseveltovi z konce roku 1933 označil jeho politiku za rozhodující test; pouze v případě úspěchu svět odmítne šířící se metody revoluce a nástup FDR do funkce prezidenta bude „začátkem nového období kapitalismu“.⁹³

Roosevelt osobně hodnotil jako největší úspěch prvních let v prezidentském úřadě, že se jeho vládě podařilo znovu legitimizovat krizí otřesený systém, jehož základem je svobodné podnikání a touha po zisku⁹⁴. Doplnil jej rozšířenou odpovědností státu za minimální životní standard těch, kteří se z různých důvodů ocitli v kritické situaci. Ani tím však nepřinášel nic nového; předobrazem byla

90 Bliže k tomuto rozměru New Dealu viz Schlesinger, Jr., A., M. (1960): *The Age of Roosevelt*, Vol. III: *The Politics of Upheaval*. Boston, 1960, s. 647–657.

91 V jednom dobovém vtipu se zkratka Rooseveltova jména FDR překládala jako „Führer, Duce, Roosevelt“; mediální magnát W. R. Hearst, bývalý Rooseveltův stoupenec, v druhé polovině třicátých let přejmenoval prezidenta na „Stalina Delano Roosevelta“.

92 Walton, G., M. (1994): *Rockoff, H., History of the American Economy*. Orlando, 1994, s. 556.

93 Schlesinger, Jr., A., M. (1960): *The Age of Roosevelt*, Vol. III: *The Politics of Upheaval*. Boston, 1960, s. 655.

94 Degler, C., N. (1959): *Out of Our Past*. New York, 1959, s. 412.

americká zkušenost minulých dekád dvacátého století a vývoj prakticky všech průmyslových demokracií, které v této oblasti měly před Spojenými státy značný „náskok“. Zda tím byly do ekonomického systému zabudovány prvky, které jej dlouhodobě stabilizují a vylučují opakování katastrof podobných té z let 1929–1933 či zda naopak brzdí efektivní využití omezených zdrojů je jedním z ústředních témat moderní ekonomie.

Federální podpora v nezaměstnanosti, penzijní pojištění, garantované právo na kolektivní vyjednávání a rozsáhlá síť regulačních orgánů se tak staly asi nejtrvalejším dědictvím série improvizovaných vládních opatření z let 1933–1938. Nikdy nebude možné definitivně zodpovědět otázku, zda byl New Deal úspěšný v naplnění deklarovaného prioritního cíle vymanit americkou ekonomiku z nejhlubší krize její krátké historie. Na základě dostupných dat je však velmi pravděpodobné, že nebyť efektu rozsáhlých zbrojních programů spojených s vypuknutím dalšího válečného konfliktu, Spojené státy by – téměř jistě pod jiným prezidentem – musely přistoupit k razantní změně reformní strategie uplatňované v posledních letech. S ohledem na historickou realitu konce třicátých let v mnoha dalších zemích je však zřejmě nejspolehlivějším vodítkem pro posuzování New Dealu paradoxně fakt, který přispěl k jeho pádu: v roce 1932 byl Rooseveltův program nejméně radikálním z těch, které měly reálnou šanci na politickou podporu v rámci demokratických mechanismů. O šest let později byl většinou společnosti *de facto* odmítnut jako příliš radikální. Ať už byly důvody jakékoliv, na konci New Dealu stála obnovená prestiž demokratického kapitalismu jako nepřijatelnějšího modelu hospodářské organizace. Politická a hospodářská realita New Deal vstřebala a ten se stal součástí americké tradice. Plně v návaznosti na takové myšlenkové proudy, jako byly např. puritanismus, osvícenství, izolacionismus, konzervatismus, pragmatismus, progresivismus a kooperativní individualismus.

Literatura

1. BEALE, H., K. (1956): *Theodore Roosevelt and the Rise of America to World Power*. Baltimore 1956.
2. CAMERON, R. (1996): *Stručné ekonomické dějiny světa: Od doby kamenné do současnosti*. Praha 1996.
3. COLETTA, P., E. (1973): *The Presidency of William Howard Taft*. Lawrence 1973.
4. DEGLER, C., N. (1959): *Out of Our Past*. New York 1959.
5. DERBER, M. (1970): *The American Idea of Industrial Democracy 1865–1965*. Chicago 1970.
6. DIGGINS, J., P. (1979): *The Bard of Savagery: Thorstein Veblen and Modern Social Theory*. Londýn 1979.
7. EKIRCH, JR., A., A. (1971): *Ideologies and Utopias: The Impact of the New Deal on American Thought*. Chicago 1971.
8. EUCKEN, W. (2004): *Zásady hospodářského řádu*, Praha 2004.
9. FEIS, H. (1950): *The Diplomacy of the Dollar, 1919–1939*. New York 1950.
10. FITE, G., C. – REESE, J., E. (1965): *An Economic History of the United States*. Boston 1965.
11. GOLOB, E., O. (1954): *The „Isms“: A History and Evaluation*. New York 1954.
12. GORTON, G. (1985): *Clearinghouses and the Origin of Central Banking in the United States*. The Journal of Economic History, 1985, roč. 45, č. 2, s. 277–283.
13. HEIDEKING, J. (1999): *Američtí prezidenti: 41 portrétů od George Washingtona po Billa Clintona*, Praha 1999, s. 308.
14. HIBBS, JR., D., A. (1987): *The American Political Economy: Macroeconomics and Electoral politics*. Cambridge 1987.
15. HOFSTADTER, R. (1955): *The Age of Reform*. New York 1955.
16. HOOVER, H. (1922): *American Individualism*. New York 1922.
17. HOOVER, H. (1934): *The Challenge to Liberty*. In Rozwenc, E., C., (ed.): *The New Deal: Revolution or Evolution?* Lexington 1959, s. 62–71.
18. HOUCK, D., W. (2001): *Rhetoric as Currency: Hoover, Roosevelt and the Great Depression*, Texas Un. Press 2001.
19. JAKOVLEV, N., N. (1985): *Franklin D. Roosevelt – člověk a politik*. Praha 1985.
20. JANSSON, B., S. (2001): *The Sixteen Trillion Dollar Mistake: How the U. S. Bungled its National Priorities from the New Deal to the Present*. New York 2001.
21. LEUCHTENBURG, W., E. (1963): *Franklin D. Roosevelt and the New Deal 1932–1940*. 'New York 1963.

22. LYONS, E. (1964): Herbert Hoover: *A Biography*. New York 1964.
23. MASON, A., G. (1965): William Howard Taft: *Chief Justice*. New York 1965.
24. MOLEY, R. (1939): *After Seven Years*. New York 1939.
25. MOLEY, E., A. (1966): *The First New Deal*. New York 1966.
26. MOWRY, G., E. (1958): *The Era of Theodore Roosevelt and the Birth of Modern America*. New York 1958.
27. NIEMI, A., W. (1975): *U. S. Economic History*. Chicago 1975.
28. NOBLE, D., F. (1977): *America by Design: Science, Technology & the Rise of Corporate*
29. RATNER, S. (1967): *Taxation and Democracy in America*. New York 1967.
30. SCHLESINGER, JR., A. M. (1960): *The Age of Roosevelt, Vol. III: The Politics of Upheaval*. Boston 1960.
31. SHANNON, F., A. (1946): *America's Economic Growth*. New York 1946.
32. SHANNON, D., A. (1977): *Twentieth Century America: Vol. II The Twenties and Thirties*. Chicago 1977.
33. STERNESHER, B. (1964): *Rexford Tugwell and the New Deal*. New Jersey 1964.
34. TAUSSIG, F., W. (1964): *The Tariff History of the United States*. New York 1964.
35. TUGWELL, R., G. (1957): *The Democratic Roosevelt: A Biography of Franklin D. Roosevelt*. New York 1957.
36. WALTON, G., M. – ROCKOFF, H. (1994): *History of the American Economy*. Orlando 1994.
37. Williams, W., A. (1978): *Americans in a Changing World: A History of the United States in the Twentieth Century*. New York 1978.

Historické a myšlenkové pozadí New Dealu

Ladislav Tajovský

Abstrakt

Text „Historické a myšlenkové pozadí New Dealu“ se myšlenkovým a historickým kořenům předvolebního programu Franklina Delano Roosevelta z roku 1932. New Deal byl reakcí na Velkou hospodářskou krizi z let 1929 – 1933, nejhlubší krizi moderního kapitalismu. Její průvodní jevy – propad produkce, deflace a rekordní nezaměstnanost – způsobily významné posuny ve vnímání role státu v americké ekonomice. New Deal nebyl konzistentním souborem reformních návrhů – jeho nejvýraznější charakteristikou byl pragmatický aktivismus a rozhodnutí pružně reagovat na kolísání ekonomiky.

Cílem článku bylo nabídnout pohled na kořeny sociálně-ekonomického uvažování tvůrců New Dealu. Závěr pak spočívá v konstatování, že na základě dostupných informací existovala již dlouhou dobu před Velkou hospodářskou krizí silná tendence k zesilování státních zásahů do ekonomiky, zejména pokud šlo o federální instituce. Franklin D. Roosevelt tak svým programem sledoval kroky svých konzervativních či progresivistických předchůdců; zašel pouze dál než oni.

Klíčová slova: progresivismus, kooperativní individualismus, New Deal.

Historical and Philosophical Background of New Deal

Abstract

The article „Historical and Philosophical Background of New Deal“ deals with historical and philosophical origins of 1932 economic platform of Franklin Delano Roosevelt. New Deal was a reaction to the Great Depression 1929 – 1933, the hardest and the deepest crisis of the modern capitalism. Its attendant circumstances – decline of product, deflation and record-breaking unemployment – caused considerable shifts in the social perception of the role of the state in the economy. However, New Deal was not a consistent package of reform projects – the most significant feature was the pragmatic activism and the willingness to reply to the economic fluctuations.

The aim of this article is to get to the roots of social-economic thoughts of the authors of New Deal. The conclusion is that for a long time before the Great Depression came there was strong tendency to strengthen state's power, especially concerning the federal institutions. Franklin D. Roosevelt thus went further the same direction as his progressive or conservative predecessors.

Key words: progressivism, cooperative individualism, New Deal.